

Suiker, Zee en Macht

Hoe Franco-Mauritianen Balanceren tussen Continuïteit en Sluimerend Verval van hun Elitepositie

Tijo Salverda

‘Wat houdt ons nog in Mauritius als we geen strandleven meer hebben’, zei een Franco-Mauritiaanse vrouw tegen mij als reactie op de door de overheid voorgestelde verhoging van de erfpacht. Zij verwoordde een breed gedeelde opinie onder de blanke elite van Mauritius, de Franco-Mauritianen, in hun verzet tegen het voorstel van de regering in 2006 om de erfpacht te verhogen van de kuststrook waarop de Franco-Mauritianen hun bungalows (*campements*) hebben staan. Zij vreesden dat het voorstel de continuïteit van hun aangename (elite) leefstijl in gevaar zou brengen en dat ze niet langer konden genieten van de witte zandstranden en turquoise zee, in Europa vooral bekend uit toeristenbrochures. De Franco-Mauritianen, het onderwerp van dit proefschrift, beweerden dat in het verleden niemand geïnteresseerd was in de kuststrook en dat nu dat vrijetijdsbesteding aan de kust aan populariteit toenam, de regering van hen afwilde om geld te verdienen. Veel konden de Franco-Mauritianen niet doen tegen de verhoging van de erfpacht, een duidelijk verschil met de koloniale hoogtijdagen.

Het eiland Mauritius, gelegen in de Indische Oceaan op ongeveer 800 kilometer ten oosten van Madagaskar, is voornamelijk bekend geworden vanwege de uitroeiing van de dodo in het midden van de zeventiende eeuw. De vogel had haar vliegvermogen verloren op het onbewoonde eiland en was dan ook een gemakkelijke prooi toen de eerste Europeanen voet aan wal zetten. Deze Europese kolonisten, waarvan de huidige Franco-Mauritianen als het ware de levende erfenis zijn, hebben de afgelopen eeuwen een belangrijke bijdrage geleverd aan het ontginnen van een geheel nieuwe samenleving. Via de toewijzing van land en dankzij een koloniaal systeem ten gunste van blanke kolonisten konden zij zich hierbij zelf gemakkelijk een elitepositie toebedelen, met slaven uit Afrika en later contractarbeiders uit India als ondergeschikten.

De toestroom van inwoners uit vele hoeken van de wereld (Mauritianen zijn van Chinese, Afrikaanse, Indiase en Europese afkomst) overtrof al snel in aantal de kleine minderheid van Franco-Mauritianen. Deze blanke elite vormt maar ongeveer één procent van de huidige bevolking van 1,2 miljoen inwoners. Dit bracht hun positie tijdens de

koloniale periode echter nauwelijks in gevaar. Zoals de opmerking van de vrouw laat zien is dat vandaag de dag een ander verhaal, want het einde van de koloniale periode (Mauritius werd onafhankelijk in 1968) betekende ook het einde van de voor de Franco-Mauritianen gunstige koloniale structuur. Hun macht is sindsdien aanzienlijk afgenomen ten gunste van andere Mauritianen die strijden om politieke en economische invloed en privileges. Desalniettemin vormen de Franco-Mauritianen nog altijd een elite, al is het alleen maar omdat ze grote delen van het land bezitten en een belangrijk aandeel hebben in de suikerrietindustrie.

Het onderzoek

De (historische) ontwikkelingen van de Franco-Mauritiaanse gemeenschap en haar (elite) positie in hedendaags Mauritius hebben tot dusver weinig aandacht gekregen in wetenschappelijke literatuur. Door de transitie van de koloniale periode tot het heden die ze hebben ervaren zijn ze echter juist interessant met betrekking tot de theoretische kennis omtrent elites. Dit heeft geleid tot de volgende onderzoeksvraag:

Met welke uitdagingen wordt de dominante positie van de Franco-Mauritiaanse elite in Mauritius geconfronteerd en via welke sociale, politieke, economische en discursieve praktijken gaan ze deze uitdagingen aan om de continuïteit van hun positie te bewerkstelligen?

Voor het beantwoorden van deze vraag heb ik etnografisch onderzoek gedaan naar de Franco-Mauritianen in Mauritius tijdens verschillende bezoeken in 2005, 2006 en 2007. Daarnaast heb ik voor kortere periodes onderzoek gedaan in Zuid-Afrika (Durban en Kaapstad) en Frankrijk (Parijs, Montpellier en Toulouse) waarbij ik me voornamelijk heb gericht op Franco-Mauritiaanse studenten. Ik heb deze studenten gevraagd naar de Mauritiaanse situatie en naar hun toekomst op het eiland. Het onderzoek heeft gebruik gemaakt van een veelvoud aan methoden en bronnen: participerende observatie, interviews, netwerkanalyse, een vragenlijst en geschreven bronnen. Zodoende heb ik de vele (historische) ontwikkelingen kunnen analyseren die de Franco-Mauritianen hebben ervaren en de manier waarop ze hiermee zijn omgegaan in de poging hun elitepositie in stand te houden.

Het theoretische kader van het proefschrift, met een sterke focus op verschijnselen zoals macht, (elite) cultuur, groepsafbakening en sociale distinctie, is bedoeld om beter te kunnen begrijpen hoe de Franco-Mauritianen een elite zijn

geworden en zijn gebleven. Ondanks enkele zeer relevante uitzonderingen van onder andere Abner Cohen (1981), George Marcus (1983), Cris Shore en Stephen Nugent et al. (2002), en Jean-Pascal Daloz (2003) is er weinig onderzoek dat aandacht besteedt aan de sociaal-culturele dynamiek van elites. Triviale aspecten, dagelijkse routine en gebruiken behoeven echter ook aandacht, omdat dit beter inzicht geeft in het wel en wee van elites. Cris Shore betoogt terecht dat een antropologisch perspectief helpt bij het begrijpen van de manier waarop elites de sociale werkelijkheid en hun wereldbeeld construeren (Shore 2002: 5). Het theoretische kader helpt bovendien beter een holistisch beeld te schetsen van hoe een veelvoud aan aspecten elkaar beïnvloedt en/of versterkt, zoals elitecultuur, interne verhoudingen, macht, de invloed van bredere maatschappelijke ontwikkelingen, het verleden en relaties (historische en hedendaagse) tussen de elite en andere sociale groepen. Dit heeft geholpen beter inzicht te krijgen in de manier waarop Franco-Mauritianten, vooral in de overgang van het koloniale systeem naar de postkoloniale periode, zijn omgegaan met verandering. De casus draagt hiermee bij aan kennis omtrent de mogelijkheden die elites benutten om hun macht te bestendigen en privileges te consolideren in het geval van verandering.

De koloniale periode

Mauritius kende geen op zichzelf staande blanke elite vanaf het eerste uur. De Fransen, die Mauritius koloniseerden nadat de Hollanders waren vertrokken en omdoopten tot Ile de France, vestigden zich permanent op het eiland vanaf 1721. Vanaf dat moment is er een aaneengesloten periode van bewoning en werd de basis gelegd voor het ontstaan van een blanke elite, al hadden de blanke Europeanen in het begin nog een te grote verscheidenheid aan sociaal-economische achtergronden om van een elite te spreken. Een Franco-Mauritiaanse elite, gekenmerkt door haar blanke huidskleur, ontstond pas door de ontwikkeling van de plantage-economie, gebaseerd op een raciale hiërarchie, en door de komst van de Britten in 1810 (die het eiland ook haar oorspronkelijke naam Mauritius teruggaven). De Franco-Mauritianten werden steeds meer een eenheid die zich onderscheidde van de Britten door hun taal en cultuur. Deze en hun land konden ze behouden doordat de Britten maar een beperkte interesse hadden in interne aangelegenheden van het eiland. Het was voor hen vooral strategisch van aard waardoor de Franco-Mauritianten de politiek en economie van Mauritius konden (blijven) domineren.

Kort na hun komst zorgden de Britten echter ook voor de eerste ondermijning van de elitepositie van de Franco-Mauritianten doordat ze de slavernij afschaften. Door lobbyen en openlijke weerstand probeerden de Franco-Mauritianten het tij te keren. Op het eerste gezicht zonder succes, want de slavernij werd inderdaad afgeschaft in 1833. Maar in het kader van het consolideren van een elitepositie was hun tegenstand tegen het afschaffen van de slavernij niet zozeer een aantasting van hun positie, maar leidde het eerder tot toenemende elitecohesie. Franco-Mauritianten werden zich meer bewust van hun gedeelde belangen en van hun gedeelde achtergrond, versterkt door hun blanke huidskleur als symbool van elitesuperioriteit. Met vrij weinig tegenstand en steun van de Britten konden de Franco-Mauritianten vervolgens tot aan het begin van de twintigste eeuw gemakkelijk hun elitepositie behouden.

Aan het begin van de twintigste eeuw veranderde de situatie omdat, zoals John Scott betoogt, macht onlosmakelijk is verbonden met de mogelijkheid tot weerstand en de macht van elites zeker kwetsbaar is voor weerstand van ondergeschikten (Scott 2008: 38). De grote toestroom van contractarbeiders uit India, begonnen na de afschaffing van de slavernij, vormde geleidelijk aan een bedreiging voor de Franco-Mauritianten. Vanaf de jaren 1930 waren de Mauritianten van Indiase komaf niet langer alleen goedkope arbeidskrachten voor de suikerindustrie, zoals de Franco-Mauritianten het bedoeld hadden, maar begonnen ze steeds luider campagne te voeren voor een betere positie. Uit alle macht probeerden de Franco-Mauritianten dit tegen te gaan. Ze waren echter niet opgewassen tegen de politieke dominantie van een nieuwe elite bestaand uit Hindoes. Deze zag zich namelijk gesteund door de grote Hindoe-gemeenschap (ongeveer vijftig procent van de bevolking). Na de Tweede Wereldoorlog vond er onder goedkeuring van de Britten een herverdeling van de politieke macht plaats, al ging dat niet over een nacht ijs. De Franco-Mauritiaanse elite aanvaardde namelijk niet gemakkelijk haar nederlaag. Slechts geleidelijk aan beseften de Franco-Mauritianten na 1968 dat hun (in)directe politieke rol was uitgespeeld in een democratisch Mauritius en dat zij niet langer de gewezen politieke macht waren. Symbolisch werd deze nieuwe positie geïllustreerd door de sluiting van de Franco-Mauritiaanse krant *Le Cernéen* in 1982. De Franco-Mauritianten kozen voor een *low-profile* houding in het publieke debat en trokken zich terug in de privé-sector.

Economisch bevoorrecht

Na het verlies van de politieke macht richtten de Franco-Mauritianen zich op hun economische belangen om zo hun elitepositie te kunnen behouden. Strategisch gezien lijkt dit een slimme zet, want in een democratische samenleving zijn economische belangen minder onderhevig aan de stemmingen van het electoraat: bij verkiezingen kan politieke macht gemakkelijk verloren gaan, terwijl de onteigening van (economisch) eigendom geen uitgemaakte zaak is in een (grotendeels) geweldloze transitie. Het land van de Franco-Mauritianen is bijvoorbeeld niet onteigend, waardoor ze de controle hebben kunnen behouden over hun oorspronkelijk bezittingen. Geld afkomstig uit de suikerindustrie hebben ze bovendien geïnvesteerd in nieuwe economische activiteiten, die zowel hebben bijgedragen aan de welvaart van het eiland in zijn geheel als aan de consolidatie van de economische macht van Franco-Mauritianen. Dit gebeurde overigens in samenwerking met de nieuwe politieke machthebbers. De twee hadden elkaar nodig omdat in de eerste decennia na de onafhankelijkheid de Franco-Mauritianen ongeveer de enigen waren die de middelen hadden om te investeren in de lokale economie.

Als we naar de huidige situatie kijken, dan zien we dat de lange traditie van economische activiteiten heeft geleid tot een sterke cohesie onder de Franco-Mauritianen, waarbij het succes van het Franco-Mauritiaanse (bedrijfs)netwerk wordt versterkt door gedeelde sociaal-culturele eigenschappen. Directeuren verwijzen onder andere naar *'sportish rules'* en het delen van een levensstijl. Dit is in het voordeel van de gehele gemeenschap omdat Franco-Mauritiaanse werkgevers veelal andere Franco-Mauritianen managementfuncties laten bekleden in hun bedrijven. Dit heeft volgens hen met vertrouwen te maken, vooral ook doordat ze de familie van de werknemer kennen. Franco-Mauritianen kunnen bovendien deuren openen omdat ze altijd wel iemand kennen die werkzaam is voor een andere Franco-Mauritiaanse bedrijf. Via hun sociale netwerken en bijvoorbeeld een gedeelde passie voor de jacht kennen velen elkaar, als ze al geen familie van elkaar zijn.

Het bestuderen van het Franco-Mauritiaanse gevoel van verbondenheid is dus essentieel om inzicht te krijgen in zakelijke activiteiten en gewoontes van de Franco-Mauritianen en inzicht in het consolideren van hun elitepositie. Door huwelijkspatronen en het geringe aantal Franco-Mauritianen is een gemeenschap ontstaan die nauw met elkaar verbonden is. Velen kennen elkaar en anders kennen ze vaak wel een familielid van de ander. Dit wordt nog eens versterkt door exclusieve vrijetijdsbesteding en de structuur van het sociale leven van de gemeenschap. Trouwen met andere blanken, sportclubs,

campements en exclusieve vrijetijdsbesteding sinds de vroegste kinderjaren dragen dan ook sterk bij aan een gevoel van verbondenheid. De combinatie van een lange traditie als een elite, een uitgesproken identiteit en hun bezittingen en privileges versterken kortom de onderlinge loyaliteit en groepsdynamiek. Dit helpt de Franco-Mauritianen in het consolideren van hun elitepositie, hoewel toenemende acceptatie van ‘gemengde’ huwelijken de groepscohesie op termijn zou kunnen ondermijnen. De exclusiviteit van de Franco-Mauritianen lijkt bovendien te leiden tot een grotere samenwerking tussen de Franco-Mauritianen in de privé-sector dan bijvoorbeeld bij Sino-Mauritianen die als opkomende zakenelite een veel minder hecht netwerk hebben. Als gevolg van historisch ontstane sociale en familienetwerken trekken Franco-Mauritiaanse ondernemers veel gemakkelijker naar elkaar toe. Zoals Abner Cohen beargumenteert: “geslotenheid wordt het meest effectief bereikt door middel van een netwerk van vriendschap die de leden van een elite samenbindt. Dergelijke netwerken zijn ontwikkeld om gezamenlijke actie informeel te coördineren door middel van wederzijds vertrouwen en samenwerking”(Cohen 1981: 222).

Dat Franco-Mauritianen zich als ‘slachtoffer’ zien van de (Hindoe) politici lijkt bovendien bij te dragen aan het ‘onderdrukken’ van dissidente meningen binnen de Franco-Mauritiaanse gemeenschap. Een aantal Franco-Mauritianen gaf namelijk aan wel degelijk de verhoging van de erfpacht te kunnen en willen betalen (dit gaf namelijk meer zekerheid om de *campements* als onderdeel van hun levensstijl te behouden). Binnen de gemeenschap kon dit echter nauwelijks besproken worden omdat de regering werd weggezet als antiblank. Dit laat zien dat een elite vaak handelt vanuit een (subjectieve) waarneming van machteloosheid (‘de overheid wil van ons af’) terwijl ze objectief gezien meer macht hebben dan anderen (en over voldoende financiële middelen beschikken om de verhoging van de erfpacht te betalen).

Wederzijdse afhankelijkheid

Om beter te begrijpen hoe een elite met een aantasting van haar positie omgaat is het noodzakelijk om te analyseren hoe elites zijn ingebed in een breder spectrum van sociale relaties. Elites worden namelijk gevormd in relatie tot andere sociale groepen en de positie van een elite wordt haar dan ook gedeeltelijk ‘toegewezen’ door anderen. In Mauritius worden succesvolle onderscheidende eigenschappen van de Franco-Mauritiaanse elite bovendien voor een belangrijk deel bevestigd door de structurele invloed van etniciteit op het dagelijks leven in Mauritius. Etniciteit is een van de

belangrijkste organiserende kenmerken in Mauritius en veel politieke debatten zijn onlosmakelijk verbonden met etnische verschillen, vaak zelfs zonder dat de Franco-Mauritianten een rol spelen in deze debatten. Dat de Franco-Mauritianten historisch gezien altijd aan de top van de sociale hiërarchie hebben gestaan lijkt ze ook in duidelijke mate te onderscheiden van de meeste Mauritianen. Er zijn geen blanke arbeiders en niemand van het huishoudelijk personeel (van de Franco-Mauritianten) is blank. De blanke huidskleur geldt dan ook voor talrijke Mauritianen als een symbool van een elitestatus, zowel van de Franco-Mauritianten als van de blanke buitenlander. Interessant genoeg heeft het feit dat blanken sinds het einde van de koloniale periode vaker worden bekritiseerd maar een zeer beperkte invloed op de rol die hun blanke huidskleur speelt in het symboliseren van elitestatus. Veel Mauritianen kijken op tegen Franco-Mauritianten en andere blanken, behandelen ze met eerbied en accepteren ze gemakkelijker als meerdere, al gaat dit vaak gepaard met herinneringen van (koloniale) onderdrukking.

Elites hebben overigens zelf ook een actieve rol in het behouden van hun positie door te streven naar een goed imago en legitimiteit voor hun hoge status. Dit proberen ze bijvoorbeeld door ‘universele’ functies te verwezenlijken, dat wil zeggen dat ze activiteiten ontplooiën die verondersteld worden in het belang van de gehele samenleving te zijn (Cohen 1981: xiii). De verhouding tussen ‘universalisme’ en ‘particularisme’ (kort gezegd, activiteiten gericht op het bestendigen van de eigen positie) staat echter vaak onder druk (Shore 2002, 2) en de stabiliteit van een elitepositie is afhankelijk van de legitimering van een elitesysteem (zoals beargumenteerd door Marcus 1983: 70). Het koloniale systeem verloor zijn legitimering en als gevolg daarvan verloren de Franco-Mauritianten hun politieke macht. De machtsstrijd die hierdoor ontstond leidde vervolgens tot een versterking van de etnische tegenstellingen. De Franco-Mauritianten slagen er daardoor maar in zeer beperkte mate in om overeenstemming te bereiken tussen hun etnische identiteit en universele functies. Dit wordt duidelijk onderstreept door de succesvolle symbolisering van onderscheid aan de hand van hun blanke huidskleur. De complexe verwevenheid van etniciteit, economische privileges en (historische gegroeide) afgunst maakt de relaties tussen de Franco-Mauritianten en andere Mauritianen een ingewikkelde aangelegenheid. Het beïnvloedt bijvoorbeeld de machtsstrijd tussen Franco-Mauritianten en de (niet blanke) politieke elite: de blanke huidskleur gekoppeld aan herinneringen uit het verleden en hun huidige economische macht is symbolisch zo beladen dat Franco-Mauritianten een gemakkelijk doelwit zijn

voor politici die proberen de electorale achterban te mobiliseren. Loont het niet voor de politici, dan werkt het zeker niet tegen hen met zo weinig blanken.

De relatie tussen de Franco-Mauritianen en de overheid is er een van paradoxen. Er is veel rivaliteit, maar tegelijkertijd moet er worden samengewerkt. De (verbale) aanvallen op de Franco-Mauritianen komen en gaan, al lijken ze altijd latent aanwezig. De structurele invloed van etniciteit op de Mauritiaanse samenleving draagt verder bij aan de complexiteit. Doordat politici het gebruiken voor electoraal gewin, kunnen anderen etniciteit ook altijd aanwenden om bezwaar te maken tegen (beleids)veranderingen. Franco-Mauritianen verwerpen zich (vaak in hun discours) tegen veranderingen als zijnde gemunt op hen louter vanwege hun blanke huidskleur en het verleden, zoals duidelijk gemaakt door het voorbeeld van de erfpacht. Tot op zekere hoogte helpt deze (etnische) retoriek om hun elitepositie te behouden. Franco-Mauritianen beweren dat zij in principe akkoord zijn met een gelijkere verdeling van de welvaart. Alleen stellen zij dat politici helemaal geen behoefte hebben aan een eerlijker verdeling, maar dat ze de Franco-Mauritiaanse economische privileges zich zelf willen toe-eigenen. Kortom, door opponenten te diskwalificeren proberen Franco-Mauritianen hun status-quo te behouden, ongeacht de (objectieve) waarde van het argument van de tegenstander. Uiteraard kan niet ontkend worden dat Franco-Mauritianen zich echt als slachtoffer zien, net als vele andere Mauritianen overigens. De structurele invloed van etniciteit heeft een dusdanige invloed op de samenleving dat het het referentiekader van veel Mauritianen sterk beïnvloedt.

Conclusie

Het historisch-antropologische onderzoek geeft weer hoe er een langzame ondermijning van de Franco-Mauritiaanse elitepositie plaatsvindt en hoe de Franco-Mauritianen hun positie tegelijkertijd proberen en weten te consolideren. Aan de ene kant is de samenloop van historische, sociale, culturele, economische en politieke ontwikkelingen uniek voor de Franco-Mauritiaanse casus. Aan de andere kant draagt het ontrafelen van deze complexiteit bij tot het beter begrijpen van elites en de ondermijning of de consolidatie van hun positie in meer algemene zin.

De manieren hoe Franco-Mauritianen, al dan niet met succes, proberen hun elitepositie te behouden zijn divers, maar vaak onlosmakelijk met elkaar verbonden. De antropologische invalshoek laat zien hoe de sociaal-culturele organisatie van de Franco-Mauritiaanse gemeenschap, een sterke identiteit en het 'defensief' gebruik van macht een

rol spelen en hoe deze hebben bijgedragen pogingen hun positie te ondermijnen (ten dele) tegen te gaan. Vergelijkbare patronen lijken een rol te spelen bij financiële elites die na de kredietcrisis (2008) pogingen tot strengere regulering afdoen als valse retoriek van politici voor eigen gewin.

De casus geeft ook aan dat veranderingen vaak geleidelijk gaan. Ondanks langzame ondermijning van hun elitepositie hebben Franco-Mauritianten nog altijd toegang tot leidinggevende posities. Dit helpt om toenemende concurrentie van andere Mauritianten op de arbeidsmarkt het hoofd te bieden. Een antropologisch perspectief draagt in dit geval voor een belangrijk deel bij aan het duiden van dit proces omdat alleen het bestuderen van formele (zaken)activiteiten niet voldoende is om de consolidatie van een elitepositie te verklaren. Exclusieve sociaal-culturele patronen en de gewoonte van werkgevers andere Franco-Mauritianten aan te nemen omdat ze hen vertrouwen en hun familie kennen, geeft duidelijk aan hoe belangrijk deze aspecten zijn voor de elitepositie van de Franco-Mauritianten. Vergelijkbare processen lijken plaats te vinden op Wall Street waarbij vertrouwen niet zozeer wordt vormgegeven door familie maar door een diploma van Harvard of Princeton (Ho 2009). Tegelijkertijd veronderstellen Franco-Mauritianten alsook andere elites overigens dat ze helemaal niet zo machtig zijn en zien zich vaak als slachtoffer. Dit is van invloed op hun gedrag, omdat subjectieve gevoelens met betrekking tot macht meer invloed hebben op hun gedachten, gevoelens en gedrag, dan de objectieve macht die zij kunnen uitoefenen (Bugental en Lewis 1999). Het lijkt echter een functie te hebben in het verdedigen van een elitepositie. Ze versterken elitecohesie, 'onderdrukken' dissidente meningen binnen de gemeenschap en zijn een excuus om de status quo te handhaven.